ЕКОЛОГІНИЙ КОМПОНЕНТ ЯК ЗАПОРУКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

ІГНАТЕНКО Володимир Васильович - адвокат, кандидат юридичних наук
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3119-6475
УДК338.1:338.24
DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2022.4.49

Стаття присвячена екологічній компоненті стратегії сталого розвитку України. Розкриває проблематичні та правові інструменти впровадження екологічної компоненти. Обґрунтовує ключові цілі сталого розвитку, які безпосереднъо торкаються екологічної компоненти та забезпечують визначення ключових завдань її адаптації в межах стратегії сталого розвитку України. Акцентовано увагу на доцільність дотримання тісного взаємозв'язку між екологічною, економічною та соціальною компонентами, що сприятиме підвищенню дієвості стратегії сталого розвитку. Запропоновано напрямки осучаснення механізму впровадження екологічних цілей стратегії сталого розвитку, на базі екологічного моніторингу, з урахуванням обов'язкового використанням економічних інструментів спостереження, аналізу та оцінки процесу охорони довкілля,що сприятиме більш предметне прийняття управлінських рішень та підвищить їх дієвість.

Ключові слова: екологія, екологічне право, сталий розвиток, екологічний компонент,екологічна політика, законодавчий акт, екологічна небезпека, концепція сталого розвитку, екологічний моніторинг.

Постановка проблеми

В умовах сьогодення стає зрозумілим, що кожна країна та її суспільство знаходяться в зоні екологічної небезпеки, яка свідчить негативний стан навколишнього середовища, створює реальна загроза життю, здоров'ю людей та функціонуванню екосистем. Масштабність екологічної проблеми., вказала на необхідність розробки нової концепції життєдіяльності країн. Одним із напрямків вирішення проблеми виступила нова концепція, котра мала за основу сталий розвиток (далі – СР). Очевидним є те, що поява концепції СР, в основу якої було покладено збалансування економічного, соціального й екологічного компонента та відповідальність суспільства за вчинені дії вплинуло на необхідність осучаснення змістовності та процесу формування стратегії екологічної політики як на державному, так і регіональному рівнях. Виникла нагальна потреба у вирішені екологічних проблем, а на цій основі підвищення рівня екологічної безпеки, з урахування заходів підвищенні дієвості екологічного права та екологічної культури людей. Усе окреслене було покладено в основу визначення теми дослідження та доводить її сучасність та актуальність в сучасних умовах розвитку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Правові та проблематичні питання екологічної компоненти в системі життєдіяльності країни не є новими, проте не втрачають своєї актуальності в колі наукової вітчизняної спільноти. Наукові розробки та їх результати викладаються в контексті публікацій у фахових виданнях, у формі монографічних та дисертаційних досліджень. Екологічна компонента в контексті СР доволі часто стає предметом обговорення на різно-

го рівня наукових дискусійних платформах. Серед монографічних, наукових розробок варто відзначити наступні праці вітчизняних вчених. Так, проблеми державного управління у сфері безпеки соціальних, екологічних, економічних систем досліджували С.М. Домбровська, В.В. Коврегін, А.Л. Помаза - Пономаренко та О.М. Колєнов [1], а концептуальні основи формування системи управління сталим розвитком екологічних та економічних систем вивчав В.С. Загорський [2]. В свою чергу, О.М. Мартинюк [3] розглядав моделі сталого розвитку з урахуванням екологічної складової. Л. В. Проданова та К. Ю. Шерстюкова [4] присвятили свої наукові дослідження розподілу і перерозподіл природно-ресурсної ренти в національній економіці. Натомість, В.А. Омельяненко [5] вивчав інноваційну складову сталого розвитку старопромислових регіонів України, при цьому забезпечення добробуту та екологічної безпеки населення,в контексті природно-ресурсного потенціалу України досліджував М. Хвесик [6]. Проте низка питань досі потребують додаткового дослідження, зокрема не досить висвітлено проблему формування екологічної компоненти на основі концепції СР.

Мета статті полягає у продовженні дослідження екологічної компоненти у складі системи СР України, з визначенням існуючих правових регуляторів та встановленням сегменту вдосконалення механізму впровадження екологічних цілей стратегії СР.

Виклад основного матеріалу

Україна долучилася до Концепції СР, яка має за основу 17 ключових цілей, котрі окреслюють напрямки її адаптації. Базовою основою Концепції СР виступають три компонента, а саме соціальний, економічний та екологічний, які у сукупності сприяють досягненню поставленої мети.

Нагадаємо, Україна визначила інтеграцію до Європейського Союзу як пріоритетний зовнішньо-політичний напрямок, тим самим задекларувавши прихильність до впровадження принципів СР. Вперше поняття СР було зафіксовано у Постанові ВРУ «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» [7]. яка була розроблена у відповідності до ст. 16 Конституції України [8]. Зазначеною статтею законодавець визначив, що «… забезпечення екологічної безпеки і підтримки екологічної рівноваги на території України є обов'язком держави» [8].

З цього приводу слушною є думка Р.В. Мірошніченко [9, с.143] стосовно того, що «…основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки мають втілюватися за допомогою системи екологічного права». Науковець звертає увагу на той факт, що «…правовий механізм має надати чіткої цілеспрямованості, формальної визначеності, загальнообов'язковості, сприяти врегулюванню відносин у галузі екології, застосуванню превентивних, оперативних, стимулюючих і примусових заходів до юридичних та фізичних осіб щодо використання природних ресурсів та їх відходів і відповідальності за порушення екологічного законодавства». Такий крок держави став одним з обґрунтуванням вибору напрямку сталого розвитку, який включив як обов'язків компонент екологічна складова.

У своїй науковій розробці О.І. Васильєва та Н.В. Васильєва [10] акцентували увагу на тому, що «…поняття «сталий розвиток» у сучасному значенні було вперше сформульовано прем'єр-міністром Норвегії Гру Харлем Брундланд у 1987 році в звіті Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку «Наше спільне майбутнє». Науковці підкреслюють, що «…міжнародна комісія визначила СР як такий, що забезпечує задоволення потреб сучасного покоління без загрози можливості задовольнити потреби майбутніх поколінь, саме цей розвиток не є статичним станом гармонії, а радше динамічним процесом, у межах якого використання ресурсів, напрями інвестицій, орієнтація технічного розвитку та інституційні зміни узгоджуються з поточними та майбутніми потребами» [10].

Наступним кроком країни до впровадження СР України з урахуванням еколо-

гічної компоненти стало введення Указом Президента України «…Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»[11] Зазначеним правовий акт, було впроваджено з урахуванням сучасних міжнародних принципів гармонійного співіснування людства та навколишнього середовища.

Окрім цього,законодавець даною Стратегією визначив основні завдання та пріоритетні напрями поступового розвитку українського суспільства, з метою досягнення збалансованості економічних, соціальних і екологічних аспектів [11].

Враховуючи рольовий аспект екологічної компоненти в обраному напрямку СР в України законодавцем було введено ряд правових ініціатив, а саме Закон України «Про основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [12] та затверджений Указом Президента України стратегічний напрямок СР «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року»[13].

Як зазначає Г.М. Буканов [14, с.73] «… включення екологічної компоненти до стратегії СР має на меті декілька завдань, а саме: боротьбу зі зміною клімату, збереження морських, водних екосистем і екосистем суші тощо».

На основі правової площини, яка забезпечує дієвість процесів СР України можна визначити змістовність основних напрямків її адаптації [12,13]:

по – перше, у соціальній сфері – здоров'я, освіту, зайнятість, добробут, соціальну справедливість, забезпечення потреб у чистому довкіллі;

по – друге, в економічній сфері – «зелену економіку», підтримку ресурсо та енергозберігаючого виробництва, інноваційних технологій тощо;

по – третє, в екологічній сфері – боротьбу зі зміною клімату, збереження морських, водних екосистем і екосистем суші тощо.

Варто усвідомлювати те, що екологічна складова в стратегії СР представляє собою комплекс заходів, які мають на меті збереження, відтворення та раціональне використання природних ресурсів, забезпечення цілісності екосистем, зменшення викидів парникових газів, розвиток «зеленої економіки» та захист довкілля для майбутніх поколінь.

На думку О.М. Мартинюк [3, с.21] до складу основних завдань екологічної компоненти стратегії СР доцільно обрати:

1.Збереження біорізноманіття, морських, водних екосистем та екосистем суші, тобто процес забезпечення охорони довкілля на базі правових інструментів.

2. Впровадження заходів у контексті боротьби зі зміною клімату, зниження рівня викидів парникових газів, що має бути передбачено спрямуванням кліматичної політики України

3.Забезпечення адаптації заходів щодо зменшення ресурсоємності та енергоємності виробництва, перехід до відновлюваних джерел енергії, що сприяє забезпеченню раціональному природокористуванню.

4. Вирішення проблем з побутовими відходами в контексті зменшення обсягів їх захоронення та забезпечення мінімізації скидів забруднених стічних вод.

В свою чергу, В.А. Омельяненко [5, с.19] вважає, що «…екологічний елемент знаходиться в тісному взаємозв'язку з економічною та соціальною компонентами, чим забезпечується СР в Україні». Науковець дотримується позиції, що «…екологічна складова стратегії СР включає забезпечення цілісності та життєздатності біосфери, раціональне природокористування, збереження біорізноманіття та боротьба зі зміною клімату» [5, с. 21].

З цього приводу слушною є думка О.І. Васильєва та Н.В. Васильєва [10], які вважають, що «…екологічний елемент у складі СР сприяє економічному зростанню, створює умови для збереження природних ресурсів та включає заходи, які не порушує екологічний баланс, зберігаючи безпечне довкілля для майбутніх поколінь».

Враховуючи наявність проблематичних аспектів у сфері охорони навколишнього середовища в Україні, ми вважаємо, що склад екологічної компоненти в стратегії СР, має включати наступні сегменти: охорону водних, лісових, земельних ресурсів, а також екосистем; впровадження елементів екологізації економіки на базі розробки та впровадження інструментів «зеленої економіки»;

впровадження низько вуглецевих технологій; покращення стану довкілля до безпечного для населення рівня.

Досягти намічене можливо з урахуванням діючих правових інструментів. Ключовим законодавчим регулятором виступає Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [13]. Як показують дослідження з позиції до складу основних цілей СР, в контексті екологічної компоненти законодавець обрав;

– Забезпечення доступу до водних ресурсів та їх стале управління (ЦСР 6 «Чиста вода та належні санітарні умови»);

– Перехід на відновлювані джерела енергії та підвищення енергоефективності (ЦСР 7«Доступна та чиста енергія»);

– Зменшення обсягів відходів, переробка, впровадження екологічних технологій. (ЦСР 12«Відповідальне споживання та виробництво»);

– Вжиття термінових заходів для протидії кліматичним змінам та їхнім наслідкам. (ЦСР 13«Боротьба зі зміною клімату»);

– Раціональне використання океанів, морів та морських ресурсів (ЦСР 14 «Боротьба зі зміною клімату»);

– Стале управління лісами, боротьба з опустелюванням, зупинка деградації земель та втрати біорізноманіття. (ЦСР 15 «Захист екосистем суші») [13].

Важливо розуміти, шо Цілі СР включають також 169 завдань, які охоплюють широкий спектр проблем: подолання бідності, забезпечення доступу до якісної освіти, боротьбу зі змінами клімату, сприяння гендерній рівності, сталий економічний розвиток і збереження екосистем. Очевидним є те, що зазначені цілі базуються на принципах, які сприяють забезпеченню екологічної стійкості, а, як наслідок, створюють умови для соціального процвітання та економічного зростання.

Не менш цікавою в руслі нашого дослідження є робота О.Ю. Бобровської, Т.А. Крушельницької та Л.Л. Прокопенко[15], в якій знаходимо ключові аспекти механізму впровадження екологічних цілей СР. На погляд науковців механізм впровадження екологічних цілей стратегії СР в контексті понятійної категорії представляє собою «… комплекс правових, економічних, організаційних та інструментальних заходів, спрямованих на інтеграцію екологічних вимог (чиста вода, енергія, клімат) у державне управління, економічну діяльність та соціальну сферу для забезпечення безпечного довкілля» [15] Науковці обґрунтовують обов'язкову наявність складових сегментів зазначеного механізму [15]:

по-перше, правове забезпечення, котре включає законодавчі акти, що регламентують дотримання правових норм і стандартів з метою обмеження забруднення та раціональне використання природних ресурсів;

по-друге, економічні сегменти, які сприяють формувати грошові кошти для вирішення питань охорони довкілля (екологічні податки, «зелені» інвестиції, система торгівлі викидами, стимули для підприємств за впровадження енергозберігаючі та ресурсозберігаючих технологій);

по-третє, організаційно-управлінські заходи, котрі забезпечують розробку національних та регіональних планів дій у сфері охорони довкілля.

по-четверте, контроль за виконанням напрямків охорони довкілля.

Ми вважаємо, механізм впровадження екологічних цілей стратегії СР не повинен обмежуватись лише інструментами контролю, а базуватися на системі екологічного моніторингу, який здатен забезпечити постійний нагляд і контроль за прийнятими управлінськими рішеннями в системі охорони довкілля. При цьому, на даному етапі доцільно використовувати економічні інструменти в якості спостереження, оцінки та аналізу за станом виконання завдань щодо охорони довкілля.

Слід пам'ятати, що дієвість екологічного моніторингу буде досягнута за умови використання економічних, екологічних та соціальних інструментів, які здатні формувати інформаційні потоки, котрі обираються в основу прийняття відповідних управлінських рішень спрямованих на збереження екосистеми взагалі та безпеки людини зокрема.

Висновки

На підставі вище зазначених аргументів доцільно зробити ряд висновків. По – пер-

ше, в Україні активно впроваджуються правові, екологічні та соціальні інструменти, котрі забезпечують виконання завдань поставлених в рамках Концепції СР. По – друге, пріоритетною компонентою в системі СР виступає екологічний сегмент, який має за мету збереження довкілля, раціональне використання ресурсів та перехід до «зеленої» економіки. По – третє, законодавцем адаптовано ряд правових ініціатив, які забезпечують виконання ключової мети СР з урахуванням обраних 17 цілей серед яких 6 торгається саме екологічної компоненти. По – четверте, з метою вдосконалення механізму впровадження екологічних цілей стратегії СР доцільно активізувати всі інструменти екологічного моніторингу, з урахуванням економічної та соціальної компоненти.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо в дослідженні складових механізму впровадження екологічних цілей стратегії СР з урахуванням удосконаленої системи екологічного моніторингу.

Література

1. Державне управління у сфері безпеки соціально-еколого-економічних систем : монографія/ Домбровська С.М., Коврегін В.В., Помаза-Пономаренко А.Л., Колєнов О.М. Харків: НУЦЗУ. 2017. 244 с.

2. Загорський В.С. Концептуальні основи формування системи управління сталим розвитком еколого-економічних систем: монографія. Львів: ЛРІДУ НАДУ. 2018. 336 с.

3. Моделі сталого розвитку: колективна монографія / за ред. О.М. Мартинюк. Тернопіль: ВД «Підручники та посібники». 2022. 400 с.

4. Розподіл і перерозподіл природно-ресурсної ренти в національній економіці : монографія / Л. В. Проданова, К. Ю. Шерстюкова; Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган Барановського (м. Кривий Ріг). Черкаси: Видавець Пономаренко Р.В., 2019. 272 с.

5.Сталий розвиток старопромислових регіонів України: інноваційний вимір: колективна монографія / за ред. Омельяненка В.А. Суми: Триторія, 2021. 298 с.

6. Хвесик М. Природно-ресурсний потенціал України: забезпечення добробуту та екологічної безпеки населення. монографія. Київ, ДУ ІЕПСР НАН України, 2021. 148 с.

7. Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: Постанова ВРУ від 05 березня 1998 р. № 188/98вр: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188/98-%D0%B2%D1%80#Text

8. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96(ВР. URL:http://zakon.rada.gov.ua

9. Мірошніченко Р.В. Державна екологічна політика в Україні: організаційно-функціональні аспекти. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 2. С. 141-143. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2015/32.pdf

10. Васильєва О.І., Васильєва Н.В. Концептуальні засади сталого розвитку територіальних громад. URL: *Інвестиції: практика та досвід*. 8/2018. URL:http:// www.investplan.com.ua/pdf/8_2018/17.pdf

11. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020: Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text

12. Про основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 року №2697 – VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text

13. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text

14. Буканов Г.М. Концепція сталого розвитку як основа формування державної екологічної політики на державному та регіональному рівнях. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2020. Том 31 (70) № 3 С.71-76. DOI https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2020.3/13

15. Сталий розвиток територій: виклики та можливості: монографія/ О.Ю. Бобровська, Т.А. Крушельницька, Л.Л. Прокопенко. Міжнародний центр досліджень, освіти та навчання. Таллін: MTU, 2021. 234 с. URL: http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163185

Ihnatenko Volodymyr Vasylovych
Attorney-at-Law
Candidate of Juridical/Legal Sciences (Ph.D. in Law equivalent)
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3119-6475

ENVIRONMENTAL COMPONENT ASA GUARANTEE OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE

The article is devoted to the environmental component of the sustainable development strategy of Ukraine. It reveals problematic and legal instruments for implementing the environmental component. It substantiates the key goals of sustainable development, which directly affect the environmental component and ensure the definition of key tasks for its adaptation within the framework of the sustainable development strategy of Ukraine. The emphasis is on the expediency of maintaining a close relationship between the environmental, economic and social components, which will contribute to increasing the effectiveness of the sustainable development strategy. Directions for modernizing the mechanism for implementing the environmental goals of the sustainable development strategy are proposed, based on environmental monitoring, taking into account the mandatory use of economic tools for monitoring, analyzing and evaluating the process of environmental protection, which will contribute to more objective decision-making and increase their effectiveness.

Keywords: *ecology, environmental law, sustainable development, environmental component, environmental policy, legislative act, environmental hazard, concept of sustainable development, environmental monitoring.*